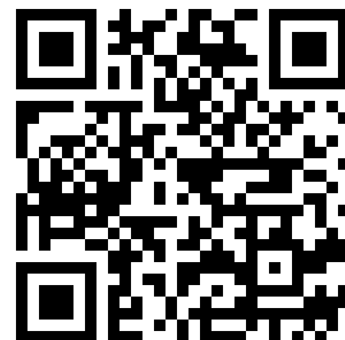

IZVJESTJE

o kralj.

VELIKOJ GIMNAZIJI

u

OSIEKU

koncem godine školske

1861—62.

U Osieku 1862.

Brzotiskom Drag. Lehmanna i druga.

Križobojnici u Zadru.

Ulomak iz mletačkoga križoboja 1202—1204.

Načertao

Prof. Sime Ljubić.

Malo poslie saveršenja trećega križoboja, po kojem bojnim primirjem kerščanom u Palestini osta prem malašni komad primorja med Joppom i Tirom, umrie slavni Sultan Jegjupski Saladin (4. ožujka 1197), ne odlučivši prije smerti prava o nasliedstvu u svojoj kući. S toga se namah kod njegova dvora zametnuše domaće razpre, koje na kratko ukinuše onu svedobitnu moć, koja se u istoku biaše uzpela verh drugih, navlastito pako na štetu križobojnog uspjeha u onizih stranah [1]). U istoj Persiji Seljucidski odlomci su se onda čupkali med sobom bez pristanka, a karizmansko carstvo već je grozilo karačanskomu gradu i Bagdadu, gdje Mahometova zasjena uzlotrena, bludno je stenjala tik da cezne.

Takovo nenadano preobrazenje u istoku moglo je od velike koristi biti za kerščanske stvari u Palestini; ali i kod kerščanah toliko s one strane koliko u Jevropi, na isti su način neskladi onda vladali i širili se, te tako najzgodniju priliku za priosvojenje svetih mjestah obustavljali [2]). Da skidne taj prem žalostni zastor u zapadu usta Papa Celestin IV., koi snažno i oštro [3]) pozva sve kerščane, da listom skoče na noge u pomoć kerščanskim težnjam u istoku. Enrik VI. car njemački, da se s cerkovnim vladaocem pomiri, u Worms-u pri deržavnomu saboru pohiti, da svoje plemstvo pobudi i navede na takovo poduzeće (1195). I to mu srećno podje za rukom; ali neskladi, koji odlazkom savladaše med križarskimi vodji, navlastito u Palestini, natjeraju ih do toga, da su morali sa Malek-Adel-om, Sultanom od Damaška, predjašnje primirje obnoviti [4]).

---

[1]) Aboulfeda, Saladinov potomak, iznosi imenik od onih, koji su se iza smerti Saladina tražili na sultanski stolac popeti (god. 1196). Spodobi: Abulfarag. 278. Sanuto 201. Victriat. hist. orient. 269. Ug. Hammer „Gemäldesaal der Lebenschreibung grosser moslinischer der ersten sieben Jahr. der Hidschret." Leipzig 1839.

[2]) Aquic. auctar. god. 1198. — Epist. Innoc. III. lib. XI. edi. St. Baluzius. Paris 1682. I. 324. 567. II. 217. 253. 257. 259. ect. Ug. Montalembert „Hist. de sainte Elisabeth de Hongarie Duchesse de Thuringe." Paris 1836.

[3]) Ug. Michaud. St. delle Cro. Milano 1822. Vol. V., koi iznosi dvje knjige Celestinove na Uberta biskupa Cantorbery-skoga s otim duhom napisane. Spodobi. Epist. Innoc. II. 268. III. 74. Concil. colect. XII. 1010.

[4]) Ovi se dogodjaji nalaze načertani u knjigah ondašnjih pisateljah: Rogera od Hovedena, Matije Pariskog, Golfreda Kaludjera, Vilelma od Neubrije, Otona od S. Blaža i Arnolda od Lubeke. Ugl. Rymer. Foedera. I. c. 32. Cantù XII. 108 Abulfeda god. 1198. Albericus. 1197. Ep. Innoc. I. 160. 283. N. pr. Uspergenska kronika ovako ti nam opisuje stanje ondašnjih križobojnikah u Palestini: „Bellicosi, crudeles, expensarum prodigi, rationis expertes, voluntatem pro jure habentes, ensibus invicti: in nullis nisi hominibus suae gentis confidentes" itd.

Za tim se je stanje keršćanah u istoku sve to veće ogorčivalo. Njihovi jadi i lelekanja jako uzdermaše serdce Inocenta III. skora, u 37-oj godini svoga života, uzdignuta na rimski stolac. Jezgrovito pozove ovaj veledušni muž s listovi i s poslanici sve keršćanstvo, da se odlučno i složno primi tako slavnoga djela, te svukud mu glas prodre, jako omili i uzgrija ljudska ćustva, navlastito pako u Franačkoj[5]. Tu Falk, župnik od Neuilly-a (Laigni) usta, da s gromovitimi ričmi uzbudi svoje sunarodnjake k svetom ratu[6]. Za tim oduševljen to veće po papinskom nagovoru[7], uzimlje on isti sv. Križ, i u Ecry-u (Asfeld) kod Aisne u Šampanji, gdje se onda biahu sastali ponajbolji velmože i knezovi Franačke, Njemačke, i Flandrske, da se u igri kopljem natjezaju, podje mu za rukom (1200) zakletvom stisnuti jih, da će se koliko prije svi složno u istok prebroditi[8]. I doisto u tu sverhu pokašnije oni se najprije u Soissons, a malo za tim u Compiegne, sastaju na dogovore, te šalju šest svojih poslanikah u Mletke, da s viećem ovoga grada pogodbu načine za prebrodjenje križarah u sveta mjesta[9].

Onda je Mletački grad na zapadu najveće i najbolje brodarstvo posiedovao, te mal da ne vladao nad sredozemljskim morem. Bizantinska pomorska snaga bila se već konačno polomila po domaćim borbam, a i gjenuvezka i pisanska jako se biahu oslabile kroz medsobne razpre. Mlečani, tergovinom obogaćeni, ponosito su se spominjali riečih, koje Papa Aleksander III. biaše nješto prije upravio njihovom Duždu, kad mu je davao persten: s ovim vjenčaj more, i neka znade potomstvo, da su Mlečani zadobili vladanje nad valovi, i da more im ostaje podloženo kao žena mužu.

Istom kad franački poslanici dojdoše u Mletke (10. veljače 1201), prikažu se odmah Duždu Enriku Dandulu, i kažu mu, kako su k njemu upravljeni od zgor pomenute gospode s molbom, da izvoli poslužiti jih s brodovi za prebrodjenje križarske vojske u Palestinu; da se je ona odlučila tamo prevesti jakom silom, da priskoči u pomoć svojoj braći, kojoj je na blizu grozila golema pogibel od susiednih Arapah; da se u tu sverhu već vojska skuplja, i novac pobira po Franačkoj, samo da joj manjka ladjah za prevoženje vojakah i bojne sprave na istočne strane, a da nema u zapadu tko bi u stanju bio tim je poslužiti izim Mletakah toli mogućih na moru, i sa svakim se u miru nalazećih. Predstavljajući mu pako listove[10] iste gospode, nadodaju: Ove knjige saderžavaju, da nam vjerovati imate na što će mo vam reći od njihove strane, kò da su oni isti ovdje; uz to deržeć za stanovito, da sve što će mo mi složno s vami stisnuti, oni će bez sumnje primiti za svoje i potverditi, i naše prisege kao svoje štovati. Zato su nam ove povelje, s njihovimi pečati utverdjene, predali, gdje prevremenito odobravaju i pripoznavaju, što budemo u ime njihovo s vami ustanovili. Mi se dakle živim Bogom kunemo, da će se potanko izpuniti, što usljed našega zastupništva za onu gospodu s vam budemo zaključiti, i da će oni i svi njihovi priverženici istu zakletvu položiti istom kad našu pogodbu prime. Dandul, koi premda valjani junak i pametni vladatelj, ama tako zanesen za svoju otačbinu, da

---

[5]) Epist. Innoc. III. Vol. I. 192. 198. 199. 204. 205. i td. Regest. Innoc. III. cap. 60—61, p. 24—28. Ugl. Böhmer. Reg. p. 289.

[6]) Villehard. str. 1—2, Alberik, Rigord, Otton od Sv. Blaža, Jakov od Vitri, rukopisna kronika Rodulfa Coggealenskog, te i one Bromptona i Marina Sanuta saderžaju mlogo osobitostih o Fulkovu životu. Ug. Fleury. Hist. de l' Egl. XVI. — Lebeuf. Hist. du Paris, Mischaud lib. X. i td.

[7]) Epist. Innoc. III. Vol. I. 234. — „Recueil de Historiens de France“ Tom. XIX. 369. — Joffroi de Villehardouin: „De la conqueste de Constantinoble. Édition faite sur des Manuscrits nouvellement reconnus, et accompagnée de Notes et Commentaires par M. Paulin Paris. A Paris cher Jules Renouard“ 1838. str. 1.

[8]) Ugl. Villehard. str. 2 i 240—2, te tu rječi pervog napredovatelja Vilelma od Tira str. 180. — Wilken Geschichte der Kreuzzüge. Leipzig 1829. V. Theil. str. 11. 2—3

[9]) Rhamnusius. De bel. Constat. Venet. 1624. lib. 1. piše: „persvasum omnes habent, solos Venetos mari, Gallos terra praepotentes esse.“

[10]) Dotične povelje nalaze se u tajnom Arkivu u Beču: Liber Albus str. 24—25. Liber Pactorum I. 144. II. 188. Spod. Villehard. str. 5.

nije igda gledao na pravičnost sredstvah, kad o nje koristi radi, već je zasikao u pamet, kamo će se uz ovu pregodu, davna očekivanu, dotjerati[11]), odgovara jim: gospodo, vidio sam vaše listove. Znam dobro, da vaša Gospoda izmed neokrunjenih jest najodličnija na svjetu, i jer nam ona piše, da vierujemo na vaše rieči, i da deržimo za njih ustanovljeno, što se budete s nam pogodili, zato nam izjavite odperto svoje misli. Nastaviše poslanici: želimo najprije, da se sazove vieće, a i sutra ako li vam drago, pred kim će mo točno i bistro očitovati, što od vas želi naša Gospoda. No Dandul hteo je imat vremena zadostiva, da prigne vieće na svoje namjere, i zato odgodi tu javnu siednicu do četvertoga dana. A kad dodje taj dan odredi, da se franački poslanici uvedu u vieće. Kad ovi u vieću, ovako prozboriše: Gospodine, došli smo k vam od strane velmožah franačkih, koji su već uzeli križ na osvetu Isusove pogerde, da predobiju, ako je Bogu ugodno, Jeruzolim. I jer oni znadu, da nema naroda toli moguća na moru, kò što su Mlečani, mole vas, da jih poslužite s brodovi u koliko im treba, i uz to da jih podpomažete savjetom i upravljenjem. Doisto, odgovori Dužd, stvar težku vi tražite od nas, i zato treba nam osam danah za njeno pretresanje i riešenje. Ne čudite se, ako li je taj rok ponješto dug; u stvari toli važnoj potrebito je s oštrim razborom postupati.

Villehardouin, koi ove govore u svom djelu potanko razpisuje, nadomeće, da nisu mu već na pameti sva sborenja osmi dan deržana u vieću od jedne i druge strane, no ipak da se spominje dobro, da je Dandul ovako zaključio svoj govor: „Gospodo, dati će mo vam brodovah za 4500 konjanikah, za 9000 štitonosah i 20.000 pješakah, i za hranu potriebitu za jednu godinu od dana, u kom će mo odjedriti iz Mletakah na službu božju i keršćanstva kamogod bude. S druge strane vi će te nam platiti 85.000 markah srebernih. Mi će mo uložiti 50 galijah na čast božju, no s pogodbom, da od svih zemaljah, koje se osvojiti budu u nepreda po moru ili po kopnu, jedna pola bude za nas, druga za vas.“ S toga prem razlogom vapije verli Villehardouin-ov izdavatelj (str. 258). „Le Vénitiens se soucioient beaucoup moins de le glorie de Jésus-Christ que des intérêts de leur republique, ils le prouvèrent bien toute cette expedition[12]).

Poslanici franački, premda začudjeni od gadne mletačke lakomosti, ipak željom prisiljeni, da svakojako sklope pogodbu, sutra dan pristaju na Dandulova zahtevanja. Dandul rado primi njihovu odluku, i reče jim, da će ju odmah javiti vieću, da izreče konačno riešenje. Sljedeći dan sabra se dakle veliko vieće[13]), i potverdi onaj uvjet, koi, odobren pozatim i od druga dva vieća, napokon bude predstavljen citavom puku, koi je onda imao verhovnu vlast, za potverdu. Ovaj se skupi u cerkvu sv. Marka, gdje iza svecanog čitanja mise Sv. Duha, Dužd dade da dodju pred njega franački poslanici, ponutka jih, da ponižno prose od puka, tu gomilato prisutna, potverdjenje već uročeno pogodbe. Tada Gotfrid od Villehardouin-a u ime poslaničtva ovako probesjedi: „Gospodine! najplemenitiji i najmoćniji velmože franački šalju nas k vami, da vas pitamo, jeda bi ste htjeli smielovat se Jeruzolimu, koi jadno stenje pod poganskim jarmom, i izvolili za božju ljubav pratiti jih onamo, da pogerdu Isusovu osvete; i jer dobro znadu, da nema naroda, kò vaš je, tako moguća na moru, zapovjediše nam, da vam očitujemo njihove vruće želje, i da se od vaših koljenah ne dižemo prije nego li od vas izmolimo, da će te se smilovati nad svetimi mjesti.“ Za tim poslanici kleknuvši, šire ruke prama puku, a ovaj uzplanuv na takove

[11]) Cappelletti, povjestnik mletački naše dobi, veli i to, da se je Dužd lasno pustio na želje križarah: „perche „l'insulto atroce fattogli a Costantinopoli dall' imperatore de greci, allorche trent' anni addietro v'era stato spedito ambasciatore della republica, lo provocava alla vendetta.“ No ondašnja carska obitel bila je već propala! Nesretna osvjeta, koja te gadno oskvernula mletačku povjest.

[12]) Mischaud. Storia delle Crociate. Milano 1822. V. knj. X. str. 86 veli, da su Mlečani manje zaneseni bili za križoboje od drugih narodah, ali da su se mnogo više od njih znali s njimi okoristiti.

[13]) Kaže Villehard. str. 8. „c' est quarante homes des plus sages de toute la terre.“

rječi, jednoglasno zaori : Nous l' otroions! nous l' otroions! i taka ti nastane buka, da, kô što povjeda isti Šampanjski Maršal (str. 9.): il sembloit vraiment, que toute terre trembast.

Istom kad se utaloži množtvo, Duźd mu obrati rieč na ovi način: braćo! precienjena je čast, koju vam Bog prikažuje sada, najme da se u družbi najslavnijeg naroda na svjetu primite tak golema poduzeća kô što je priosvojenje Jeruzolima. Bog dakle nek okruni naš zajednički trud. Za tim se svaki razidje, te se Duźd s viećem i s poslanici sastane, da onaj uvjet pismom ustanove. U njemu se je mletačko skupnovladanje obvezivalo, da će položiti pomorska sredstva za prebroditi 4500 konjanikah, 9000 štitonosah i 20,000 pjesakah s dotičnom spravom i brašenicom za godinu danah[14]); da će spraviti ladje[15]) za svetkovinu sv. Apostolah Petra i Pavla, i potom da će za godinu danah ostat na volju križarom; i da će dodati pedeset oružanih galijah na svoje troškove. S druge strane poslanici franački obetovaše mu, da će mu platiti 85,000 markah srebernih[16]), najme 15,000 pervoga kolovoza iste godine 1201, 10,000 na sve Svete, 10,000 na Očišćenje B. D., a ostalo 50,000 mjeseca travnja sljedeće godine odlazkom iz Mletakah put istoka. Nadodalo se je, da se osvojenja, koja bi se učinila, moraju diliti na pola; i da razpre, koje bi se dignule tjekom poduzeća, riešile bi se po odboru sastavljenu od šest križarah i šest Mlečanah. Ova pogodba bude načinjena u travnju g. 1201, i obe su je strane namah s prisegom potverdile[17]). Za tim ju prinesoše Inocentu III., da je odobri i blagoslovi. Papa prista rado na njihove želje; no njegova previdnost neimajući ikoje pouzdanje u Mletačkimi tergovci, potverdi ju s ovim uvjetom, da vojska križarska ima se odustaviti od ma kakva napadanja na keršćane[18]).

Vrativ se poslanici u Francuzku sa pogodbom, u skupšćini od Soissons-a ova ne samo bude odobrena od vojvodah, nu ipak tu ovi izaberu za verhovnoga svoga vodju Bonifaca od Monferata, onda veoma na glasu u zapadu vojne radi umjetnosti, te se namah spreme, da odu k Mletcima[19])., Malo poslie dodje veći dio njih u Mletke, no nješto jih se krene u Marsiliju i u Pulju, da se odtud prebrode, a nješto kod kuće osta oli se kući vrati[20]).

Medju tim Dandulo već je pripravio bio prekrasno brodarstvo i tako množno,

---

[14]) Michaud X. 88. i Wilken str. 118 pogriešno vele za devet mjesecah, i tako Hugo Plagon str. 654. za dvje godine. Gl. Morosini: „Imprese e spedizioni in terra santa; Chron. Danduli.“ Murat, XII. 320. Wilken ne spominje ni ono 9000 štitnikah.

[15]) Villehard. vissiers — Nicetas. δρόμονες.

[16]) Najme: 4,250,000 franakah. Sismondi. Stor. delle Rep. Ital. L. XI. Mark=Lir. 50.

[17]) Wilken str. 121 piše: „zugleich wurde verabredet, dass zwar einige Kreuzfahrer unmittelbar nach Syrien sich „begeben sollten, hauptsächlich aber die Unternehmung zuerst gegen Aegypten gerichtet werden sollte; weil, nach einer „schon oftmals ausgesprochenen Meinung, man damals glaubte, die Macht der Türken erst dann gründlich zerstören zu „können, wenn ihnen Aegypten entrissen würde.“

[18]) Gesta Innoc. III. cap. 83. „Summus Pontifex, quod futurorum esset praesagiens, caute respondit, quod conventio„nes illas ita duceret confirmandas, ut videlicet ipsi Christianos non laederent, nisi forsan iter eorum illi nequiter impedirent, „aut alia causa justa vel necessaria forsan occurreret, propter quam aliud agere non possent, Apostolicae Sedis legati „consilio accedente. Veneti autem confirmationem sub hoc tenore recipere noluerunt. Unde pro certo conjicitur, qualis „fuerit eorum intentio, per effectum operis postea declarata.“ Isto piše slavni Muratori (Ann. d' Ital. 1202.): „Non piacque „ai Veneti questa condizione, perchè già andavano meditando di valersi in lor prò di questa spedizione.“ Mlečani su dakle upotrebili križare za njihove osvete prama keršćanom, a za to veću pogerdu Isusovu i svetih mjestah. Eto ti Englezah ondašnje dobi!

[19]) Ugl. Villehard. s. 13. Gest. Innoc. cap. 83 Wilken s. 131.

[20]) Villehard. s. 16, odkle je pobrojio one, koji su stranputice izostali, nadodaje „dont il reçurent grant honte et „moult en furent durement blasmé.; et puis leur en avint grant mésaventure.“ Ugl. st. 255—256 ibid. Notes. Opaz. od Ducange na Villeh. st. 270. Marin Sanuto lib. III. P. II. c. 1. p. 203. Hugo Platon 650—659. Gest. Innoc. cap. 25. 30. 38· Wilken st. 125. tverdi da: „in den Besorgnissen, welche ihnen die bekannte Gewinnsucht der Venetianer einflösste, lag aber ohne Zweifel die wahre Ursache ihrer Trennung von ihren Mitpilgern.“ Willehard. veli samo „per le grant peril“ t. j. prevoženja od Mletakah do Palestine.

da je i suvišna bilo[21]). Dočeka onaj križobojnike kô svatove na ženidbu, ali uz trajanje razkošnih svečanostih najprije izište, da mu se novac po pogodbi pobroji. Vojvode sad neznadoše kuda će, kamo će, videći se u nemogućstvu doplatiti ga odstupljenja radi svojih drugovah na druga mjesta. Badava šalju poslanike sa svih strananh, da kupe novce i svraćaju sudružnike. Napokon posakupe ono nješto novca i dragocinjenosti, što sami imadjahu, i odnesu žalostni à l'ostel de duc de Venise, nu sve to ne biaše dosta da doplate: si i failli-il trente-quatre mil mars d' argent de la convenance (Villehard. str. 19. Wilken str. 141.)

U dobri čas za duždeve sverhe taj slučaj nastane. Dandul u mah pohiti, dà sad mu biaše i zadostiva razloga, da svoje misli, u zaludi već davna u svojoj vuhvenoj pameti uzgojene, očito pokaže[22]). Stade se ovaj dakle najprije dogovarati sa svojimi, bi li mu najbolje bilo navesti križobojnike, da mu u pomoć budu u priosvojenju Zadra u Dalmaciji, dok se u stanju nadju, da dug izplate[23]); a za tim iza njihova privoljenja, pohiti, da okrene na svoju i križobojnike. Njeki izmed ovih jako se sprotive takovoj predstavi razlogom, da su se već pod zakletvom obećali Papi, da neće se ratiti sa keršćani; no najskoli veći dio pristane uz Dandula, samo da se ode, što drugčije nije moguće bilo sbog Dandulove tverdoglavnosti[24]).

---

[21]) Villehard. st. 18. „et le navie qu'il orent fu si riches et si biaus que on ques nus hons chrestiens plus riche ne „pot véoir." Gest. Innoc. III. cap. 85. „Veneti tam magnifica navigia praeparaverant, ut longis retro temporibus nedum „visus, sed nec auditus fuerit tantus navalium apparatus."

[22]) Osobita osveta navede Dandula uz ovaj slučaj da razori Zadar. Filip Mouskes (Ducange u Villehard. st. 271.) tverdi, da Dandulo u jednom predjašnjem navalenju proti Zadru osta osliepljen pod onim zidima. I kaludjer Gottfried „(ad an. 1201. in Freheri Scriptor. rer. Germ. ed. Struve. T. I. p. 367) isto povieda. Niceta st. 347. samo ti njegovu sliepost opominje: ὁ τηνικαῦτα δοὺξ Βενετίων Ἐρίκος Δάνδουλος ἀνὴρ πηρὸς μὲν τὰς ὄψεις καὶ τῷ χρόνῳ πέμπελος.

[23]) Ovako ti nam izrazuje Villehard. st. 20. to duždevo nagovaranje: „Seigneur, cette gent ne puent plus paier et „quanque il nous paient nous l'avons tout gaagnié, pour la convenance qu' il ne nos tienent mie. Mais nostre droit ne „seroit mie conté par tout; si emporrions recevoir grant blasme, et nous et nostre terre. Or leur requerons un plait: L „rois de Hongrie nos tolt Jadras en Esclavonnie, qui est une des plus fors cités del monde; ne já, pour pooir que nos „aions, ne sera recouvrée só par ceste gent non. Prions-leur que il nous aident à conquerre la cité, et nous leur respite„rons ces trente mil et quatre mars d'argent que il nos doivent, jusque à tant que nostre Sire le nous consente à conquerre avec eus ensemble." Potrebito je ipak opomenuti, da Zadar nije se bio podložio Ugarskom kralju, nego od Mletačkog stavio pod ugarsko podkroviteljstvo. To nam sviedoči isti mletački okrunjeni kronista And. Dandulo, kad piše: „quae favore regis Ungariae in rebellione hucusque permanserat", a imamo i drugih dokazah a navlastito u jednoj povelji od 6. svibnja 1198 Andrie ugarskog kralja, u kojoj ovaj se imenuje protector Zadra (Lucius de Reg. Dalm. lib. IV. c. 3.). S druge strane poviestnica Zadarska uči nas, da ovaj grad vavek je pod ungarsko-hervatskom krunom sastojati hlepio, jer ga je ova puščala, da se mal da ne neodvisno vlada, i otole njegova neprestana iznevirenja mletačkom vieću. O ovom dobu ovako ti sverhu to iste stvari nameće izdavatelj Villeharduina st. 257. „Judres s' étoit donnée au roi de Hongroie Bela III. pour se soustraire au joug détesté des Venitiens."

[24]) Veli Villehard. st. 20: „mais il fu moult contredit." Robert od Auxerre (god. 1202) nadodaje: „Sed proceres „dum libere transituros se putant, quaedam inter ipsos et Venetos emergunt causae, quibus transitus impeditur; ob hoc „interim peregrini multas patiuntur molestias, aliqui redeunt, alii obeunt, alii dum morantur sua prorsus expendunt, eo quod „vehemens ingrueret inopia victualium, quae non modo Italiam et occidentales provincias, sed et partes premeret transmarinas." Drugi napredovatelj Vilelma od Tira (kod Villehard. st. 257.) točnije ovu nam stvar tomači: „Quant li baron de „France vindrent en Venise, il y a une ille près de Veuise, à une mille, qui a nom l' ille de Saint-Nicholas; à la „mesure que li pelérin venoient deçá Venise si les faisoit-on passer en l' ille et heberger là. Si establi-l'en et assena l'en „chascun haut home à sa nef et conbien paieroit. Et quant il orent tout paié ce que à chascun estoit asené, ne fut mie „l'estoire demi-paié de ce que l'on leur avoit en convent. Et mout en retorna arriere de la menue gens en lor pais, et „mout s'en espandi par la terre, pour querre lor viande. Quant li pelerin orent paié et doné aus Vénisiens ce que il „avorient et que il orent en convent, si dirent as marroniers que il les passaissent. Li Vénisien dirent que il n'entreroient „já en mer tant que il auroient toutes les convenances eues, que il avoient bien faites les lor. Et li haut home lor „vaûdrent donner bons pléges et bone seurté de l'avoire, et il dirent que il n'en ferroient néent, ne il ne méteroient já en „mer tant que il en fussent paié. Là les tindrent si à mésaise en celle ille que li estez fu passés, et vindrent vers l'iver, „et ne parent passer par le froit. Lors furent li haut home mout dolent et mout coroucié de lor avvir que il avoient dé„pendu et gasté, et de ce que il ne pooient rien esploitier. Quant li Vénisien virent que il estoient si à malaise, si en

Inocent III. istom kad doču taj glas, odmah, da ukroti vuhvene duždeve, namjere, posla u Mletke stožernika Petra od Kapue naredbom, da odvrati križare od toli bezočne zlobe. A u listu tad njim upravljenom ovako jih nagovaraše: „kralj Ugarski, podkrovnik Zadra, već je primio križ, i stupio tim načinom pod cerkovnu zaštitu; toga radi navaliti na grad, koi mu spada, isto je kao udariti na istu cerkvu.“ Dandulu nije bilo ipak poništo stalo do papinskih rječih, te smućom velikom sjevernikah, koji su se navikli bili podverći se u svaku stvar papinskoj zapoviedi[25]). Ovaj jim stade govoriti: križarsko vlastnopravo ne more da odbije zločince od strogosti božjih i ljudskih zakonah, a i križoboji nemoraju braniti oholost kraljevah ili iznevierenje pukah; Papa nema oblasti da sbije u veruge vlast vladaocah i da svrati križobojnike sa zakonitoga puta[26]), s boja sa iznevierenimi podložnici i gusari, kih kradnje već morsku su slobod smele, a istim križobojim škode s ustavljenjem putnikah, koji se voze u svetu zemlju[27]). I da od njih odtjera svaki strah, a njihove sumnje u duši utaži, navlastito pako da bolje i stavnije dostigne svoju sverhu, odluči Dandul napokon, da će on isti uzeti križni zlamen. U tu sverhu, pošto mu podje za rukom iz Mletakah odtjerati papinskog namjestnika kod vojske, stožernika od Kapue[28]) skupi na vieće svoje gradjane u cerkvu sv. Marka, te jih žetoko nagovori i zamoli, da mu dopuste poći sa križari. „Ja sam, reče jim, doisto star i slab, kô što vidite: potrebujem pokoja, a ipak znadem, da se nitko od vas u stanju nenahodi, da vas prati onako dobro, kô što bi ja mogao; dopustite mi dakle uzeti križ, i da moj sin Rugjer mjesto mene za moje odsutnosti vlada u ovomu gradu, a da vas ja pratim, da s vami i sa križobojnici ili da ostanem živ ili mertav[29]). A puk u mah sa gromovitim živio odobri.

Kad je sve pripravno bilo, dignu se Dandul sa vojskom iz Mletačkih močvarah osmoga listopada 1202 [30]), i uz zvek trubljah, uz udaranje zvonah i uz radostni uzklik

---

„furent moult lié. Dont vint li dus as haus homes de l' ost, si lor dist, que il avoit mal fait et moult les avoit „grevés, si se vouloit accorder ensemble. Et conseil lor donnoit que il allassent avec eaus, et lor aidassent à prendre „une cité, si lor quiteroit l' avoir que il devoient de l'estoire et si les mèneroient là où il les devoient menner. Li haut „home dirent que il en auroient conseil.... et dirent que ili feroient le volonté des Vénissiens.“ I Gunther st. 9. isto „kaže: „Quae utique res nostris principibus, tanquam Deum timentibus crudelis atque nefaria videbatur, tum quia civitas illa „Christianae gentis erat, tum quia ad Regem Hungariae pertinebat, qui et ipse, signo crucis accepto, ut moris est, sub pro„tectione summi Pontificis se et sua tradiderat“; da su ipak nista ne manje morali prestati na duždovo iziskivanje, ama: „accepta a Venetis certissima sponsione, quod ipsi quoque armati nostros usque Alexandriam et comitarentur et ve„herent“ i da sve to se saveršilo „fraude et nequitia Venetorum.“ Niti drugčije piše Albericus god. 1202. „Interea dum „naves parantur, Venetiani, callide cogitantes, ipsos peregrinos in quandam parvam insulam, que dicta est ad S. Nico„laum, venire fecerunt, et ibi concluserunt, nec exire permisserunt, donec iidem peregrini civitatem Jazeram venientes, Vene„tianis a longo tempore inimicam, jurarent secum hostiliter expugnandam.“ Isto i Hugo Plagon st. 657. 658. i td. suvremeni.

[25]) Zadarska vlada, istom kad doču, što se je osnivalo u Mletćih proti njezinoj slobodi, videć, da Andrija, Ugarski kralj, nije ju mogo podpomoći domaćih radi nemirah, u kih onda zapleten biaše (Ug. Lucius st. 245.), k Rimu upravi poslanike, da po Inocentovoj oblasti odtjera od sebe nesreće, koje joj prećahu tako na blizu (Epist. Innoc. III. lib. 5. 6).

[26]) Epis. Innoc. III. lib. V. VI. Gest. Innoc. III. st. 8. Baronius ad an. 1202. Laugier lib. VI.

[27]) Ali je prem protivno pisao Inocentu III. iza Zadarskog razorenja: „Notum faccio Sanctitati Vestrae, quod, cum „crucem assumserim pro servitio Jesu Christi... transmeandi gratia, de Venetiis iter arripimus, necessitate temporis hye„malis ingruente, oportuit me cum stolo meo, et peregrinorum, apud Jadram hyemare, quae cum rebellis mihi... sumsi „ultionem. Verum quia, ut dicebatur, in vestra erat protectione quod ideo non credabam, quia non existimo, vos recipe„ret... illos sub protectione recipere, qui crucem accipiunt sanctam (t. j. Andrijn kralja Ugarskog), ut eam portent, non etiam iter „perficiant, propter quod peregrini solent crucem accipere; sed et aliena inveniant, et injuste detineant: Paternitati vestrae, „contra me et Venetos sententiam excommunicationis placuit promulgare, quam patienter et humiliter sustinuimus, usque „quo... praestita condigna satisfactione, meruimus absolutionem.“ Eto ti u svoj sjajnosti duždeve vuhvenosti! Da su se Zadrani gusarstvom bavili ne bi jih branio bio Papa, nego seržbeno od sebe odtierao kao odcipljene od cerkve

[28]) Istina je da su Zadrani onda nadskačali mletačke plavi na more, ali ne kao gusari nu kao očiti nepriatelji već odavna, t. j. odkle vjeće Mletačko biaše Papi ugrabilo podloženje njihova nadbiskupa Gradenskomu Patriarki. Ugl. Lucius st. 250. Galliccioli. Mem. Ven. ant. lib. II. cap. XI. i t. d. Michaud tverdi, da je Zadar iznahodio „il dominio d' un monarca „meno insoffribile di quello d' una republica.“

[29]) Ugl. Villehard st. 22. Chonn. Dandul. 6. Murat. XII. p. 320.

[30]) Gesta. Innoc. III. c. 85. p. 46.: „Sed dux et consiliarij Venetorum, timentes ne ipse impediret eos eorum pro-

svjetine odasvud naherpane, pri obali, napne jedra. „Jadransko more, piše Michaud (str. 111.) ne biaše nikad vidilo veću, moćniju ni lepše urešenu pomorsku silu; valovi su nosili 190 bojnoplavih, u kojih do 40,000 pješakah i konjanikah biaše." No ta sila nije ipak upravljena bila proti nepriateljem svete vjere na olakšanje keršćanstva, bila je da kako orudje gadne podlosti i sramotna tergovanja, oholasti i osvete.

Nije mi tu mjesta da dokažem, kako do onda Mletačko skupnovladanje nije imalo nikakva prava nad našim primorskimi gradovi. Samo mi je reći, da pokle jih ogrija sloboda, kao što i iste Mletke, bilo to il po pragmatičkoj sankciji, koju podjeli Justinian zapadnoj deržavi, na koju je onda Dalmacija spadala, ili po slabosti, kako se obično misli istočnih nasljednih Carevah, a navlastito Mihaila Amorea, nalazimo jih u posiedovanju neodvičnoga gradjanskog vladanja po zakonu sebi prikrojenom, ako ne prije a ono barem tečajem osmoga vieka, t. j. mnogo prije nego li se je ona ponosita tako zvana kraljica Jadranskoga mora k našim bregovim požurila. Istina je, da koncem desetoga vieka (998) njeki od njih, da se od napadanja susjednih Hervatah i Serbah izbave, zamoliše pomoć od Dužda Petra Orseola; no ipak ne s odlukom, da mu se podlože, nu samo da ukupno sačuvaju slobodu na Jadranskom moru, te da jim on bude u pogibeli na pomoći kao pokrovnik a ne drugčije, polag slabosti istočnog carstva, koje su do onda ponjekako za svoju verhovnu vlast smatrali i deržali[32]).

Upravi se dakle pomorska vojska s križari k Istri, gdje u mah posvojiv Terst i nješto drugih gradovah pod koprenom, da su težko gusarili po moru[33]), pa jih usilovav bez ikog prava da plaćaju harač mletačkoj vladi, i da ju pomagaju na moru do potribe, sverne put Zadra. Piše Villehardouin (str. 24.): La veille de le feste Saint-Martin vindrent davant Jadres en Esclavonie. Sie virent la cité fermée de haus murs et de grans tours, et pour noient demandissiés plus bele cité né plus fort: et quant li pélerin la virent, si s'en esmaièrent moult et distrent li uns à l' autre: Comment porreit estre tele citè prise, sé nostre Sires meisme ne la faissoit?

Dandul približav se gradu, pozove ga na predaju, no badava; a on zapoviedi, da se svaki na oružje sprema. I doisto kad brodovi blizu tverdje, vojvode pohite, da se snagom u luku protisnu. Snažne verige, koje su usta luke tverdo zatvarale, lome se pod težkim udarcem kljunastih galijah. U luku dospjevši, skercaju se križobojnici na kopno,

---

„positum, quod male conceperant, de Jadra expugnanda, dixerunt, quod si vellet ire cum eis, non ut legationis, sed ut „praedicationis exerceret officium, ducerent illum; alioquin rediret."

[31]) Villehard. st. 24. „Et ce fu as huitaves de la Saint-Remi en l'an de l'incarnation nostre Seigneur mil dui cens „et dui ans." — Ramnusius. 38. „VIII. idus Octobris." — Danduli Chrom. st 320: de mense octobris. — Chron. Halberstad. (Leibnitii Script. Brunsu. II. 143) „am 1. October."

Mletački povjestnici kažu, da je bilo do 300 jedrah (Dand. Chron. st. 320. Sanuto. Vite de Dogi, Morosini And. Conq. di Constantinop. lib. 1. i t. d. Ugl. Ramnusius 33. 480 i Wilken-a st. 164.

[32]) O ovome predmetu razložio je na dugo Kreljanović „Memorie per la storia della Dalmazia," a mi bismo mogli premnogo nadodati. Pomenuti ćemo samo, da Papa Anastazij u Bulli (1154), s kojom stolnu Zadarsku cerkvu podiže na nadbiskupstvo „(Codex Trevisanus i liber Pactorum I. 69. II. 155." u tajnom Arkivu u Beču) spoviеda očito neodvisnost Zadra, kadno veli: „et tam super illam (sc. Salonam), quam super quasdam alias (ejusdem) provinciae civitates Ungaris dominium usurpantes, et Jadera cum quibusdam aliis civitatibus in priori remanentibus libertate, graves inter ipsas civitates est orta discensio etc. Ista Dandulova Kronika kadšto jedinito o podkroviteljstvu zbori: „Jadra cum insulanis urbibus sub ducali protectione manentibus" (Ug. Muratori R. J. S. XII. st 281). Romanin, razložeći o stanju Mletačkog vladanja u god. 1270, tverdi otvoreno: „Tanta potenza della Repubblica eccitava le vicine città dell' Istria e della Dalmazia a mettersi „sotto la sua protezione, e accettarne anche il dominio, imperziocchè le antiche relazioni tra Venezia e quelle città e le „loro isole sembrano essere state piuttosto di alleanza tributaria, accettando anche spesso un magistrato veneziano, ma „senza una sommissione nello stretto senso della parola, la quale soltanto dalle carte di questi tempi si scorge, che andava „sempre più distendendosi."

[33]) To tverdi kronika Dandulova (Murat. XII. 320): „Tergestinos et Muglenses mare infestantes, comprimere anhelans", a nitko drugi: te se ipak nameće, da su Mlečani već onda hotili nadvladati morem, i zato deržali kao gusare sve one,

te na blizu tabore podignu[34]), a odmah na to sastave i namjeste vojne sprave proti gradu, da mu zidine provale, i kao vuci iz busije uzeše na njega jurišati. Gradski bedemi, prem da verlo jaki, ipak se nemogoše oderžati proti gromovitim udarcem silna bojna oružja; a gradjani, koji se biahu malo prije zakleli, da će ponoviti slavna djela Numancije i Kartaga, od poplavi neprijateljske poplašeni, sklone se na uvjetnu predaju. S obijuh stranah prestane namah boj, a Zadrani pošalju k Duždu svoje poslanike, da uvjet sklope. U što pri vieću vojvodah u taboru se je pretresivalo, kako da se na gradjanske predloge odgovori, na polje njeki od ponajboljih križarah ovako ti uzeše nagovarati iste Zadarske poslanike, da jih od predaje odvrate: Pourquoi vollés-vous rendre vostre cité? Li pélerin ne vous asaudront mie: né d'eus-n' avez-vous garde se vous vos voles deffendre des Véniçiens, dont vous estes quité[35]).

Kako se poslanici vratiše u grad, izjaviše što biahu čuli od onih križobojnikah, te tim svoje sugradjane uzbudiše, da se na obranu stave, da malo i veliko pohiti odmah na oružje, i da se svaki na bedeme namjesti. U taboru pako, koji su se protivili navaljenju Zadra, sad oduševljeni to većma pri takovoj odluci gradjanskog puka, od šatora do šatora herleć, stadoše da odvraćaju sudružnike od ove bitke, nazivajući ju nepravednom i zlobnom. Na čelu im stajaše Guido Vaux-ski Opat od Cernai, čovjek sladke besjede, tiha duha, i u velikoj cieni pri cieloj vojski. Ovako ti je ovaj nagovarao križave u istom vieću: seigneur, je vous deffens, de par l'apostole, que vous si asailliez mie ceste citè: quav elle est de crestiens, et vous estes pélerin. No u to se spravlja, da jim čita Papinsku knjigu, koja je strogo zabranjivala ovu navalu. Dužd mletački jako strešen po tom govoru, bojeć se, da se njegova dugotrajna osnovanja iznenadi ne ukinu, pohiti da oštro okrivi križobojnike kao nevjernike, kad ne bi mu deržali uvjet u Mletcih sklopljen, da će ga u ovom djelu podpomagati. Križari, u časti taknuti po vuhvenih riečih duždevih, razjare se jako u duši i seržbeno sunovrate na Opata, koga jim jedva knez od Monferata zdravom glavom otimlje iz rukuh[36]), a pozatim strašnim uzbitanjem namah gradu smertni juriš daju. A Zadrani, uzisavši na bedeme i na šanceve bez pristanka se biju sa dušmanom, i uzbiju ga njekoliko putah; a ipak kako se peti dan[37]) pomoli, videć da jim se pomoći od Ugarske, onda po nuternjimi razprama

---

koji su po istom pravcu radili. Uvjeti u toj pregodi sklopljeni od Dužda sa onimi gradovi nalaze se u knjizi Pactorum II. 230 tajnog Arkiva u Beču. Ug. Carli „Antichità Ital. V. App. I. 19. 20. — Manin. Stor. del Com. Ven. IV. st. 20—22

[34]) Ramnusius st. 40. „Ad veterem divorum Philippi, et Jacobi aedem, quam munitionis loco haberent, castra ponunt.“ K ovom Petrus Monacus nadostavlja: „Comes autem Montisfortis, et Abas Vallium, non sequentes turbam ad faciendum „malum, noluerunt obsidere cum aliis, sed longius a civitate se locaverunt.“

[35]) Nesto različnije od Villehard. koga sliedimo, povieda „Historia Albigensium (Petri Monachi cenobii Vallium Cernaii, u Du Chesne Scrip. rer. gall. T. V. c. 19. p. 373.) „Cives autem Jadrenses, qui ibi (in castris) causa postulandae pacis „advenerant, allocutus est Comes nobilis (Simon Montis-fortis) in praesentia baronum omnium in hunc modum: Non veni, „inquit, huc, ut destruerem Christianos, nullum malum vobis inferam, sed quidquid faciant alii, ego a me et meis vos facio „securos. Sic fatus, statimque ipsi et sui a loco colloquii exierunt.“

[36]) Petrus Monacus, očevidni sviedok, nešto obširnije i točnije ovaj slučaj opisuje: „Quas litteras cum abbas Vallium „die quodam nobilibus exercitus, qui erant congregati in unum, recitaret, et Venetici ipsum vellent occidere, nobilis comes „Montisfortis surrexit in medium, et Veneticis se opponens, restitit eis, ne abbatem occiderent praenotatum.“

[37]) Kronika Dandulova tverdi, da obsieda Zadra nije trajala više od jednoga dana, da su Zadrani predali se drugi dan bez ikoga uvjeta, i da je dužd odmah učinio razoriti gradske zidine uzduž mora. Wilken st. 171. ovako mu odgovara: „Alles falsch. Nach der Erzählung des Günther s. 9. dauerte die Beschiessung von Zara drei Tage und es wurde blutiger „Kampf sorgfältig vermieden:“ Milites nostri celeri cursu, sed mente tristi et tarda, regionis opposita littora tenuerunt, ac ne in re odiosa et sibi ipsis detestabili diuturnas agerent moras, praefatam urbem magno terrore et fremitu obsederunt eamque per triduum non tam hostiliter quam minaciter oppugnantes, sine caede et sanguine ad deditionem compulerunt. „Die „Übergabe der Stadt kann übrigens nach der gewiss zuverlässigen Nachricht des Villeh. nicht später als etwa am 19. „November geschehen seyn; und wenn in der Chronik von Halberstadt (in Leibnitii Scrip. Bruns. II. 144.) es heisst: in die „beati Chrysogoni (24. November), cujus corpus in eadem civitate requiescit, ab excercitu eadem civitas Jadera occupata fuit

teško kolebane [38]), a još manje od strane križobojnikah [39]), nebiaše ni nadati, i da im se snaga večim dilom već biaše izterpala, izjave, da su pripravni predati se, kad bi jim dozvoljeno bilo živim ostati ili iz grada odstupiti [40]). Prista Dandul na to, vojska unidje u grad, te ga gadno porobi. Pljen je potle razdiljen med Mlečane i križave [41]). Malo zadranah ostane u svom zavičaju, da ižvojuje tuge pri opljenjenju svoga imetka, mnogi se uklone u pobliežnja mjesta ili na otoke, a veći se dio u ugarsku zemlju spasi [42]).

Sad su mogli križobojnici od Mlečanah tražiti, da se odmah podigne vojska iz Zadra put Jegjupta, kud se je uprav po uvjetu voziti morala. A Dandul, komu je od velike koristi bilo, da ona preko zime u Zadru ostane, i da mu tim vremena bude podobnoga za utverditi ovaj grad tak, da mu moguće bude u potribi uzbiti ma kakvo ugarsko napadanje, dozva sve, vojvode na viećе i reće jim: Seigneiur, nos avons ceste ville conquise, la merci Dieu et par la vostre! Or eset yvers entrés et nos ne poons mois de ci movoir davant la Pasque, quar nous ne troverions mie chevance en autre leu, et ceste ville si est moult riche et moult bonne, et de tous biens garnie. Nos la partirons par mi: si on prendrés la moitié et nous l'autre. I tako učiniše.

Njekoliko poslie kad tu strašna buknu razpra medj Mlečani i Križari. Mlečani već ponajbolji dio grada biahu za njihovo stanovanje odabrali, a križobojnikom ostavili, što je neugodnije bilo. Ovi toga radi počeše najprije i razlogom u tužne glase vapiti, a pozatim do mala od tuženja dodje se i do rukuh. Za osam danah borba se produži, i mnogo jih s jedne i druge strane pogine. Zadrani i opat Cernai smatraše to kao božju osvetu. Njekoliko za tim stigne list od Pape na križobojnike [43]), s kiem, težko ukoriv porušenje Zadra,

---

„so bezieht sich diese Angabe auf den Einzug des Heeres der Pilger in die Stadt nach der spater verabredeten Theilung „derselben.“

[38]) Ugl. Hist. Salonit. Archid. Thomae ap. Schwandtner Scrip. Rer. Ung. Tom. III. cap. 24.

[39]) Badava su Zadrani visili Križe o mirim grada, da tim načinom odtiesnu križobojnike (Ep. Innoc. lib. V.)

[40]) Toma Arcidiakon Spljetski (l. c. cap. 25. p. 570.) drugi nam predaje razlog tak berzog osvojenja Zadra: „Igitur „ubi se Jadrenses vident ab exercitu circumvallari, timueruut valde, quid consultius agerent nescientes. E vestigio autem „subsequuta est clades nimiae mortalitatis, ita ut non tot vivi et sani in civitate restarent, qui sufficerent mortuos sepelire: „jacebant miserorum cadavera in domibus et in Ecclesiis inhumata, nesciebant miserandi cives, quid potius facere, an publica „officia procurarent, sicque factum est, ut infelix civitas, suorum praesidiis indefensa, in brevi et de facili ab hostibus caperetur“.

[41]) Katona „Povjest kritička Ugarskih kraljevah“ obširno razjasniva zlobna diela u tom slučaju od Mlečanah saveršena. I doisto Križobojnici su nazivali Zadar „urbem transgressionis (Epist. Baronum Crucesig. ad univ. fideles, kod Arnolda od Lubeck-a lib. VI. 19. p. 721. i Recueil des hist. de la France T. XVIII. p. 515. — Ep. Innoc. III. lib. VI. 211 etc.)“

[42]) Ovako kronika Dandulova (Murat XII. st. 222.): „Cives itaque Jadrae Ducis gratiam non mereri formidantes, et de Regio (sc. Hungariae) favore confisi, ex urbe exiverunt.“ Ug. Lucins l. c.

[43]) Tako kaže Villehard., te i Mletačke kronike i pisatelji se s njim slažu; no obširnijih i točnijih viestih daje nam drugi napredatelj Vilelma od Tira (Codex fol. 364 kod Villehard. st. 263.): „Quant li rois de Hongrie oy dire que li „pelerin qui devoient aler outremer avoient sa cité assise et sa terre gastée, si fu moult dolens, et manda as barons et as „pélerins que il ne faisoient mie bien, che sa terre li gastoient, car il estoit croisié ausi come il estoient, si ne faisoient „mie ce que frères doit faire à autre; dont il les prioit por Deu que il se levassent dou siége, et se il voloient dou suen, „il lor an donroit grant plantè, et si iroit avec eaus en la terre d' outremen. Il li mandèrent qu' il n'en pooient partir, „car il avoient jurè l' aide des Véniciens. Dent le manda li rois à l' apostoile, par bons mesages, à Rome, coment li „pèlerin qui aloient outremer estoient entrè en sa terre, et li gastoient et essilloient et sé il lor avoit riens forfait il lor „amenderoit à lor volontè. Quant li apostoiles oi ces noveles, il n' en fu mie liez, ainsi envoia un cardonal pour ammester — les que il ississent hors de la terre dou roi, et sè il n' en issoient que il les escomeniast. Li cardonaus i ala, et les „amonesta de par l'apostoile, et il n'en vostrent riens faire, ains pristrent la cité. Dont vint li cardonaus, si les escomenia „de par l'apostoile.“ Takovo odcipljenje Mlečanah od cerkovnog tiela naznačeno je u knjizi: Gesta Innocentii III. cap. 85. p. 46., gdje pisatelj povjeda o kardinalu od Kapue vraćajućem se od Mletakah „qui literas misit universis crucesignatis, „districtius prohibens, ne terras Christianorum infestarent, et nominatim Jaderam, quam rex Hungariae possidebat, qui „similiter erat crucesignatus alioquin scirent se anathematis vinculo innodatos. Et hanc inhibitionem et excommunicationem fecit „eis per Abbatem de Locedio certius intimari.“ Inocent potverdi ono odcipljenje u knjizi poslie poslanoj na križobojnike (Nahodi se tiskana u Hist. de France t. XIX. p. 421.). Petrus Monacus (Hist. Albig. c. 19. p. 573) piše: „Iterum

odlučno jim zapovjedjaše, da namah zlo nabavljeni pljen povrate, i da mu se svečano zakunu, da će berzo i točno svoje krivnje popraviti. Inocent tu je težko korio Mlečane, što su se Isukerstove vojnike usudili na taj opačni i svetogerdni boj nagoniti[44]). Križari sa dostojnom časću primiše papinsko pismo, te jim biaše žao jako, što su na se cerkovnog vladaoca gnjev natjerali, i zato tražili su najprije, da jih biskupi, koji su u vojski bili, od griha oproste; a zatim pošalju poslanike k Inocentu u Rim, sa biskupom od Soissons-a na čelu, da ga mole, jeda li bi njim prostio, spovjedajuć, da su se radi težke potribe na ono zločinstvo pustili, a da će ne samo povratiti što su nepravedno popljeniti, već da će se i žestoko pokoriti. Takova su tverdjenja jošte zakletvom potverdili[45]) i zapitali napućenje qualiter essent de caetero processuri (Gest. Innoc. III. c. 85. p. 47.)

Kada Inocent primi njihove molbe, ponjekoliko se utaži, no jim odgovori: da jim opet podiljuje blagoslov i odpušćenje, s naredbom ipak, da se k Palestini uprave bez krećanja na desnu ili na lievu, dopušćajuć jim, da se prebrode ujedno sa Mlečani, kojih već biaše od cerkovnog tjela odcipio [46]). Nadostavljao je Inocent, da došav u Palestinu, odluče se od Mlečanah, kad bi ovi u neposluhu napredovali, da se tim izmaknu trjesu, s kim je morao Bog pedipsati ovo odverženo pokoljeno; da će jim on isti na pomoć po mogućstvu doskočiti; da je Car istočni spravan isto raditi na njihovu korist, a da „kad bi jim bilo zakraćeno, što bi za hranu trebovati mogli, dopušćaše jim u tom slučaju samo uzeti brašna, gdje ga nadju[47]) na izgled najsvetijih muževah, a ipak vavek strahom božjim, bez oskvernjenja svoga izkernjega i odlukom, da će tudje povratiti[48]).

Papinski listovi, s kimi Papa odciepio biaše Mlečane od cerkovnoga tjela, do sada su stojali kod Marquisa od Monferata. Ovaj nehti jih očitovati straha radi, da se nebi s njihovim razglasenjem križobojno poduzeće ukinulo. Marquis ipak čim jih primi, odmah obznani Papu o toj stvari, te mu napisa knjigu, u kojoj ovako ga nagovaraše: Attendens igitur, immo tenens pro certo, quod eo loco et tempore, lit-

„a Domino Papa miserabiliter et gravissime excommunicantur: et ego, qui ibi (sc. Jadrae) eram, testimonium perhibeo „veritatis, quia et litteras vidi et legi, excommunicationem Apostolicam continentes.“ Isto povjeda Godefrid Colon. (Böhmer Fontes Rer. Germ. Stuttgart 1845. vol. II. p. 336.) „Cum (peregrini) cotidie precunia deficiente, egere inciperent, dux „Venetiarum eosdem adiit, plurima munera obtulit, et ad expugnandam quandam civitatem regis Ungariae nomine Jadram, „ubi idem cecatus fuerat, invitavit. Qui necessitate inopia compulsi mox cum illo profecti, civitatem aggrediuntur, et ex„pugnant, ingentem predam inibi repertam inter se dividunt, et cum maximis spoliis nimium locupletati recedunt. Quapropter „a papa excommunicantur.“ Mletački povjestnici ni rieči o ma kakvom odcipljenju ne imaju.

[44]) Ovaj list stoji kod Baluzieva izdanja knj. I. st. 677. (lib. 1. ep. 161.) i počimlje: „Dolemus non modicum etc.“ Ugl. Gesta Innoc. III. cap. 86—7.

[45]) Nahodi se ova zakletva izmedju listovah Inocenta III. obielodanih po Du Theil-u (lib. VI. ep. 99). i ovako glasi: „B. Fland. et Hain. L. Blesen. et Clar. et H. S. P. comes, Oddo de Chanliet et W. frater eius, omnibus, ad quos „literae istae pervenerint, salutem in Domino. Notum fieri volumus, quod super eo, quod apud Jaderam incurrimus excom„municationem apostolicam vel incurisse nos timemus, tam nos, quam successores nostros sedis apostolicae obligamus, quod „ad mandatum ejus satisfactionem curabimus exhibere. Datum apud Jaderam anno domini 1203. mense Aprili.“ Ugl. Gesta Innoc. c. 87. p. 47.

[46]) Kronika Halberstadt-ska točno opisuje ovaj papinski list: „Si vero Veneti beneficium parvi penderent absolutionis, „nihilominus tamen ipsis communicandum foret, quoniam peregrinis, in navibus Venetorum tanquam in eorum domiciliis „habentibus, sententia excommunicationis in Venetos tanquam in patresfamilias lata in peregrinorum tanquam in piorum „familiam non transiret.“

[48]) Tako i Günther st. 10. Ovo nam izrazuje duh vremena i ondašnju politiku rimskog stola. Ugl. Fleury. Povjest Cerkovna knj. LXXV.

[47]) Malo poslie ovako ti je Inocent nadgovarao križobojnike u sliedećem listu: (lib. V. ep. 162): „Licet autem super hoc primus non modicum conturbati, gaudemus tamen in Domino, quod culpam vestram cognoscitis, et eam proponitis per paenitentiam espiare; sicut venerabilis frater noster Suessionensis episcopus, et alii qui venerunt, estenuarint excessum, noluerunt tamen, quia non poterant contumaciter excusare. Intelleximus namque per eos, quod, non inducti propria voluntate, sed quasi quadam necessitate coacti, ad expugnationem Jaderae processistis; licet hoc tantae crudelitatis audaciam non excuset, cum in hujusmodi necessitate induxeritis vosmetipsos etc.“

terae vestrae nullatenus possent ostendi, quin statim noster dissolveretur exercitus ... reminiscentes de consilio vestro, multa dissimulanda pro loco et tempore ... consilium habui litteras illas ad tempus supprimendas, donec mandatum vestrum atque consilium iterata perciperem jussione. I Papa mu biaše odgovorio, te priporučujuć mu, da se o Carigradskih stvarih nipošto ne brine, zapovjedi mu, da očituje Mlečanom njegove prednjašnje listove: ne autem culpa Ducis et populi Venetorum in poenam vestram redundet, volumus et mandamus, ut litteras nostras, quas assignandas duxerimus, et quae apud vos esse noscuntur, assignari faciatis eisdem, ne ipsi excusationem in peccatis assumant (Ad Villehard. Notae. pag. 265.).

Križobojnici primiše sada zapoviedi papinske kao javni dokaz ocinske blagosti, te za to opet iz Zadra odpravišе poslanike u Rim s pismenom zakletvom, da će virno i sveto odsele postupati. S druge strane Dandul, koi si već u pamet zasiekao biaše, s desnicom križarah jošte do drugih osvetah dotjerati, seržbeno pročita Inocentovu knjigu, i ne samo da se nehti papinskoj odluci poklonit [49]), već se stavi da što bolje može i osigura plod svoje kervoločne pobiede, te zapovjedi, da se sve na okolo do goleme zemlje razore zidine Zadarskoga grada [50]). Tako padne ova tverdja, prem da biaše onda pod zaštitom križom već biliežеnoga kralja, u punom pravu svoje slobode, uz perkos stroge zapovjedi Inocenta III., kao žertva zavidljive, zlobne i prekorne politike.

U to se križobojnici spravljahu, da se na put stave čim prije, no eto doletiše u Zadar poslanici rimskog kralja Filipa Svevskog, da, kô što se biaše badava pokušalo od Aleksijevih u Mletcih prije odlazka, traže jeda li bi mogli navesti sada križobojnike, da pohite do Carigrada i povrate na carsko pristolje Aleksija skoro od svoga strica počerana [51]). Ovi stadoše odmah, da svakojakimi obećanji naklone vojvode na takovo poduzeće. Dandul je već bio gotov, da sebe i svoju vlast Aleksijevim željam posveti. Težko mu je na sercu ležalo, da se sbog svojih osobitih stvarih Gerkom osveti, a s druge strane prem dobro je uvidjao, od kolike bi koristi bilo za svoju otačbinu, kad bi se ova u onizih pokrajinah stavno namjestila, i tako izpeljala Pisance i Genuveze, koji su se u istoku onda na njezinu štetu jako tergovanjem podizali [52]). U vieću s tog razloga sakupljenom opirahu se

---

[49]) Gesta Innoc. III. c. 86. p. 47: „Veneti vero tanquam qui gloriantur, cum male fecerint, et exultent in rebus pessimis, nec ad penitentiam agendam, nec ad indulgentiam implorandam voluerunt aliquatenus inclinari.“

[50]) Piše Villehard. st. 33-4. „A l' endemein de Pasques, quant les nés furent chargiés, se logièrent li pelerin dehors la ville seur le port: et li Venicien firent abatre de Jadres les murs et les tors.“ — Tom. Arkid. (l. c. p. 571.) još točnije: „Die autem Sancti Chrysogoni, qui apud illos celeberrimus habebatur, divina ultio patuit super illos: nam Veneti de valibus egressi catervatim in civitatem irruerunt, quam in momento captam, et aliquando hospitatam, in recessu, totam in solitudinem redegerunt. Diruerunt enim omnes muros ejus, et turres per circulum, et universas domos intrinsecus, nil, nisi solas Ecclesias relinquentes: inde autem recedens omnis illa classium multitudo, perrexit Constantinopolim, et cepit eam.“ Inocent III. u listu 161 knjige V. nadodaje: „Veneti ergo in occulis vestris subverterunt muros civitatis eiusdem (sc. Jadrae) spoliaverunt ecclesias, edificia destruxerunt.“ U jednoj povelji od 1207 kod Lucia (De Reg. Dalm. ap. Schwand. III. 248) stoji: „instantibus diebus dolorum, in quibus civitas Jadra solotenus prostrata est.“ A ista Dandulova kronika tverdi, da „consilio totius populi Veneti tunc praesentis“ bi odlučeno, da se izostavi Zadar „desolatam.“ Ova sviedočenja opravdala bi izraz prednjeg izdanja Villehardoinove knjige u točki zgor izvedenoj, gdje glasi: „et li Venicien firent abattre la ville, le murs, et les tours.“ Vilelm od Tira ipak veli „li Venisien firent abattre les murs de la ville, et puis entrèrent es nés.

[51]) God. 1195. Isak Andjeo Car istočni bi svergnut s vladanja od svoga brata Aležija, i sa sinom Aležijom bačen u tamnicu. S ove ubigne sin Aležij i ode u zapad, da kupi vojsku proti ujaku i oslobodi oca. Pokuša sreću kod svih dvorah, bili mu na pomoć došli, te i kod Filipa Svevskog rimskog kralja, zeta mu, i kod Rimskog Pape; dali svugdje u zalud (Ep. Jnn. III. 673).

[52]) „La storia, piše Sagredo, (Venezia e le sue lagune Vol. 1. par. I. p. 42.), „s' inchina innanzi al Dandolo, ma per questo non perdona alla turpezza del patto; ammira quella vittoria, ma non può nè deve lodarla.“ I glumaza Mletačka naše dobi, Coppelletti (St. di Ven. II. 154.) u njekom mahu bistrovidja veli, da Dandul „a stromento della vendetta sua e dello stato seppe far servire i crociati, nell'atto stesso, ch' egli mercanteggiava il tragitto in Terrasanta, e pateggiava sulla divisione del bottino non ancora conseguito.“ Još točnije Nicetas (Vita Aless. Com. lib. III. p. 347): „Venetos quidem

osobito sprotiva Aleksiju ponajbolji od križarah, a Dandul na berzu ruku ipak iznadje načina, da na svoju veći dio njih privergne, koi se pusti navlastito obsinuti s prilikom, da se tim može iznova istočna sa zapadnom cerkvom sjediniti, kô što je Aleksij uprav nješto prije istom Papi, no badava, obećavao. Bude dakle odlučeno, da se naprešno izpravi vojska, da putuje k Carigradu[53]. Dočuv Inocent III. tu odluku, udilj težko i seržbeno s listovi ukori križobojnike, da jih na odlučni put navede[54], no uz ovo dodje isti Aleksij iz Mletakah u Zadar, i potverdivši pismeno obećanja skoro učinjena od kraljevih poslanikah, s opisom svojih nesrećah i očevih tako uzgrija i razjari križare, da malo ne sve skloni na svoje želje.

Petnaestoga svibnja god. 1303 dignu se sa vojskom brodovi iz Zadarske luke i napru jedra put Kerfa[55].

---

saepe pactis et conventis violatis, pecunia mulctaverunt (sc. ministri Alexii) et vactigal ab eorum navibus exegerunt . . . . Caeterum Veneti antiquo Romano foedere prolato, suam dignitatem ad Pisanos translatam esse aegre ferentes, a Romanis paulatim alienati, se vicissim nostris per occasionem aegre facturos ostendebant, praesertim cum Alexius, per avaritiam cc. auri minas, quae debito XV. centenariorum auri adhuc deerant, non solveret, quos Manuel, cum Venetorum bona publicasset se pensurum pepigerat. Neque minimum malum erat dux Venetorum Enricus Dandulus, homo caecus ille quidem et capularis, sed Romanis infertissimus et insidiosissimus, ut calliditate singulari, ita arrogantia immensa, ut se prudentem prudentissimum appellaret, et gloriolae omnes superaret. Is vitam sibi mortem accerbiorem fore putabat, nisi genti suae factas a Romanis contumelias ulcisceretur."

[53]) Villehard. st. 31. „Einsi fu faite le convenance et otroié, et furent les chartres baillies, et li termes mis qnant li vallés de Constantinoble venroit, et ce fu à la quinsaine après Pasques".

[54]) Gest. Innoc. III. cap. 89. p. 50—51. — Ep. Inn. III. Baron. an. 1203. Raynald an. 1203. §. 13. S ovoga te jesna izilazi bezočnost Dan. Medakovića, kad izmed ono golema kala tako zvane povjestnice serbskoga narada, i ovu laž umeće : Да власт свою разпространи, послао є и Папа Инокентие владаоце Европе, као своe слуге, да Цариград отму од Грка и да тако силом власт нѣгову тамо утврде. (1. 179.)

[55]) Villehard. st. 34 kaže: „vint Alexis . . . el il fu receus à moult grant houeur . . . ensi se départirent du post." Kronika Halberstadska st. 144 hoće, da su križobojnici od Zadra odstupili 15. svibnja (idibus Maii).

Pogrješke na osmoj strani.
Namjesti opazku 25 uz točku trácega redka ; onda

Broju	25	odgovora opazka	26
„	26	„ „	27
„	27	„ „	28
„	28	„ „	30
„	29	„ „	29
„	30	„ „	31

3 2044 036 352 235